

Naukovyj visnyk Lotnoi akademii. Seriya: Pedagogichni nauky : zbirnyk naukovykh prats. Kropyvnytskyj: LA NAU, 7. 209-215. [in Ukrainian]

5. Bilous L. V., Mandryk Ya. I. (2017) Pidhotovka fakhivtsiv dlia naftohazovoho profilu v protsesi vyvchennia politolohii [Training of specialists for oil and gas profile in the process of studying political science]. *Prykarpatskyj visnyk NTSh*, 5-6, 105-117. [in Ukrainian]

6. Exley K., Dennick R. (2004) *Small Group Teaching: tutorials, seminars and beyond.* London: Routledge Falter. 224. [in English]

7. Lomonosova O., Lomonosov A., Boiko L. (2016) Research of the processes of reducing the number of students of one speciality at the higher technical institutions in Ukraine. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, 4 (1), 153-157. [in English]

8. Mills D., Patrick A. (2013) Small group teaching: a toolkit for learning. *The Higher education academy.* URL: https://www.heacademy.ac.uk/system/files/resources/Small_group_teaching_1.pdf [in English]

9. Ekolohizatsiia humanitarnoi osvity: istoriia Ukrainy, politolohiia, pravo [Greening of humanitarian education: history of Ukraine, political science, law]. (2016) Posibnyk. Vyd. 2-he, pererob. i dop. Lviv: Liha-Pres. 308 [in Ukrainian]

10. Inclusive and flexible small group teaching. Guidance on ways for small groups to engage safely, whether in person or remotely, during the pandemic. URL: <https://www.ctl.ox.ac.uk/small-group-teaching> [in English]

Отримано редакцією 11.01.2021 р.

УДК 330.88. 304.2.37.03

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-3-44-26-31

ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА ЯК БАГАТОВИМІРНЕ ЯВИЩЕ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦЯ

Кушнір Наталія Сергіївна

кандидат педагогічних наук, головний спеціаліст
Департамент освіти і науки Кіровоградської ОДА

e-mail: natalochka140387@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8692-4882

У статті за допомогою системного підходу визначено роль та значення економічної культури як багатовимірного явища в системі професійного розвитку фахівця. Розкрито багатогранність та різноплановість впливу економічної культури на соціально-економічний розвиток суспільства та майбутніх фахівців в ринкових умовах. Досліджено структуру економічної культури. Визначено складноструктурність багатовимірного явища економічної культури як системного утворення, ефективністю якої є реалізація індивіда у сфері соціальної діяльності, в її професійному, соціально-політичному та соціально-культурному напрямках розвитку. Визначено, що основними компонентами економічної культури фахівців є економічні цінності, економічні еталони, економічні норми, персоніфікації, звички, рутини та економічні образи.

Ключові слова: культура, економічна культура, економічна свобода, економічна культура фахівця, економічні цінності, економічні еталони.

Постановка проблеми. Розуміння вектору розвитку сучасних соціоекономічних систем неможливе без визначення культурного аспекту, який є визначником розвитку економічних і соціальних процесів у заданому середовищі.

В умовах ринкової економіки перед майбутнім фахівцем постають три нагальні запитання: «що я вмію та можу?», «як мені це реалізувати?», «чи досягну я успіху?».

І саме ринкова економіка із її інструментами та механізмами дає можливість вибору кожному індивіду та стає каталізатором розвитку всіх галузей економіки.

При виборі професії та в системі професійного розвитку саме ринкова форма господарювання дозволяє здійснити вибір кожній людині. Тому так важливо формувати економічну культуру здобувачів освіти на всіх її рівнях. Адже саме економічна культура в системі парадигми економічних інститутів залежно від лінії історично-культурної траєкторії розвитку тієї чи іншої країни надає суспільству адаптивності та економічної свободи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема економічної культури є порівняно новою в системі досліджень. Серед дослідників та науковців, що зробили вагомий внесок у вивчення проблеми економічної культури, хотілось би виділити А. Сміта, П. Хейне, Ф. Хайсека, П. Печчеї, А. Маслоу, Ф. Герцберга, Л. Портера, Е. Лоулера, П. Самуельсона, Р. Рюттингера, В. Оучі, Т. Петерса, Я. Корнаї, Р. Уотермана та ін. Але пріоритетним напрямом досліджень у

системі їхніх напрацювань є все ж таки соціологічний аспект економічної культури. Тому маємо підстави стверджувати, що в науковій літературі недостатньо уваги присвячено дослідженню впливу економічної культури саме на професійний розвиток майбутніх фахівців.

Формулювання мети статті. Метою статті є теоретично обґрунтувати сутність економічної культури в системі професійної підготовки майбутніх фахівців як багатовимірного явища.

Виклад основного матеріалу. Майбутній фахівець, який є носієм культури, як особистість ретранслює культуру через вчинки та формує її в переважно через освіту та виховання.

Культура – поняття динамічне, адже розвивається залежно від зміни суспільно-економічних формацій. Незважаючи на залежність, духовна культура не змінюється автоматично за своєю матеріальною основою, а характеризується відносною самостійністю й наступністю в розвитку, взаєморозумінні культури різних соціальних груп [1].

С. Ожегов у своєму словнику дефініцію культура (від лат. culture – «обробляти») визначає як сукупність досягнень людства у виробничому, громадському та розумовому відношенні; високий рівень чого-небудь, високий розвиток, уміння (культура виробництва, фізична культура тощо) [2].

Тому завданням формування економічної культури є акумулювання економічних знань та вмій здобувачів освіти та трансформація їх в економічне мислення. Результатом цього процесу є формування економічної культури як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Фундаментальними детермінантами економічної культури є симбіоз етичної та економічної складових. Тому сучасна система освіти повинна сприяти формуванню особистості, адаптивної до ринкових законів та ризиків як на мікро, так і на макрорівнях.

Для забезпечення життєдіяльності та розвитку особистості в системі ринкових відносин життєво необхідним є отримання не просто доходу, а прибутку. Саме тому перед майбутнім фахівцем стоїть ряд потенційних професійних завдань, що спираються на вміння прогнозувати, стратегічно мислити, аналізувати економічні ситуації та шляхи їх вирішення з досягненням максимального ефекту.

Самореалізація і професійне становлення майбутнього фахівця як суб'єкта економічних та соціальних відносин забезпечується ціннісним визначником економічної культури.

Соціокультурний визначник економічної культури як багатовимірного явища, на нашу думку полягає в органічному поєднанні таких компонентів: культури, інтелекту, морально-етичних якостей та загальнолюдських цінностей у системі освіти та виховання майбутніх професіоналів.

Ми погоджуємось із думкою В. Пархоменко стосовно того, що саме культура є атрибутом людини, а її культурний розвиток у суспільстві передбачає виділення культурного еталону (зразка), зокрема в політиці, економіці, суспільних відносинах тощо. У реальному житті економічна, соціальна та культурна сфери функціонують як єдине ціле. Так, наприклад, соціальні відносини завжди просякнуті економічними. Саме від людини залежить, обере вона шлях розвитку відповідно до культурних еталонів своєї епохи або буде пристосовуватися до життєвих обставин [4]. Одночасно вважаємо за необхідне підкреслити саме необхідність формування в системі професійної підготовки здатності фахівців до свідомого вибору ефективних рішень та розуміння їх наслідків, вектор яких якраз і задає економічна культура особисті.

Економічна культура як багатовимірне явище становить комплекс уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки, які реалізуються індивідами в системі, що забезпечує виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів і послуг, в яких зосереджені матеріальні багатства та втілені трудові зусилля фахівців.

Багатовимірність економічної культури майбутніх фахівців формується під дією загальних, зовнішніх та внутрішніх чинників (рис 1).

Рис. 1. Чинники впливу на економічну культуру майбутнього фахівця

Під дією цих чинників також формуються процеси, що змінюють організацію та структуру соціокультурного середовища індивіда, розвиваючи конкурентоспроможність, ефективність його діяльності, уміння розуміти залежність від стороннього впливу та забезпечення реагування та адаптації до каталізаторів змін. Водночас прийняття особистістю професії та включення в процес її освоєння є вихідною точкою відліку формування професійного розвитку фахівця, який включає в себе усвідомлення сенсу професії, формування та професійне дозрівання, формування професійної культури, економічної культури, саморозвиток і самовдосконалення суб'єкта праці – учасника ринкових відносин [1].

Вважаємо важливим охарактеризувати компоненти економічної культури майбутнього фахівця з позиції багатовимірного явища. Структуру економічної культури майбутніх фахівців забезпечують: економічні цінності, економічні еталони, економічні норми, персоніфікації, звички рутини та економічні образи (табл. 1).

Таблиця 1

**Структура економічної культури майбутніх фахівців
 як багатовимірного явища**

Компонент	Зміст компонента
Економічні цінності	Загальноприйняті уявлення відносно цілей, яких повинен прагнути індивід (учасник економічних відносин) в економічному середовищі. Забезпечуються еталонами, фундаментальними принципами економічного мислення і є еталонними критеріями оцінювання майбутніми фахівцями економічних подій, соціально-економічних явищ і процесів.
Економічні еталони	Це загальне розуміння та сформовані економічною свідомістю узагальнені уявлення майбутнього фахівця про досконалість його функціонування в економічному середовищі. З одного боку, вони є повністю досяжними, а з іншого – ефемерними мотивами.
Економічні норми	Встановлені вектори, які регулюють економіко-соціальну поведінку в заданому напрямі. Тобто це система поведінкових очікувань та мотивів, яких майбутній фахівець має прагнути досягати в соціоекономічній сфері.
Економічні персоніфікації	Це елементарні, скорочені, деформовані та ціннісно орієнтовані розуміння майбутнього фахівця про економічні об'єкти, явища та процеси. Як правило, в системі освітньої підготовки всіх галузей наук в економічні стереотипи вкладається в спрощеній і деформованій формі досвід певної соціоекономічної групи. Стереотипність персоніфікацій економічної культури проявляється у максимальному реагуванні на економічні та соціальні явища (як правило, різко негативне або позитивне ставлення до чого-небудь чи до кого-небудь, але факти, які суперечать стереотипу, відхиляються. Цією особливістю і забезпечується усталеність персоніфікованого сприйняття соціокультурного середовища майбутніми фахівцями.
Економічні звички й рутини	Соціальні звички і рутинізовані поведінка здобувачів освіти проявляються в їх життєдіяльності в системі економічної діяльності, на засадах традиційного права. Становлення особистості в ринковій економіці, а особливо людей які формують свою професійну самоідентифікацію, обмежується неформальними звичаями і

	правилами, їх змушені визнавати всі, хто в ньому бере участь. Ці звичаї та правила мають певні особливості в кожній країні, тому громадянин, який має намір здійснювати професійно-трудова діяльність, повинен їх розуміти.
Економічний образ	Це статичний образ, який ґрунтується на переконаннях і уявленнях особистостей, які в певних критичних ситуаціях активізуються архетипами, і тоді їх перенесення на економічні об'єкти та ситуації стають джерелом масових економічних зрушень.

Отже, економічна культура як багатовимірне явище є поняттям більш ємним та широким, ніж поняття «економічна свідомість». Останню в наукових дослідженнях часто ототожнюють з поняттям економічної культури через схожість архетипів суспільної свідомості, які проєктують соціально-економічні умови буття і передбачають установки, орієнтації, цінності, мотивації, уподобання і та ін.

Але ми вважаємо, що економічна культура, окрім суб'єктних елементів, містить й такі компоненти, як норми й правила моделей масової економічної поведінки, вербальні та невербальні реакції, а також систему знаків і кодів. Саме через цей геном економічна культура відображає рівень економічних свобод громадян, характеризує потенціал ринкової економіки та конкурентоздатності її учасників (фахівців), а отже, утілює культуротворчу місію.

Економічна культура динамічно впливає на формування і функціонування індивіда в економічній системі, виконуючи такі функції: комунікативну, нормативно-регульовану, інноваційну та інтеграційну (рис. 2).

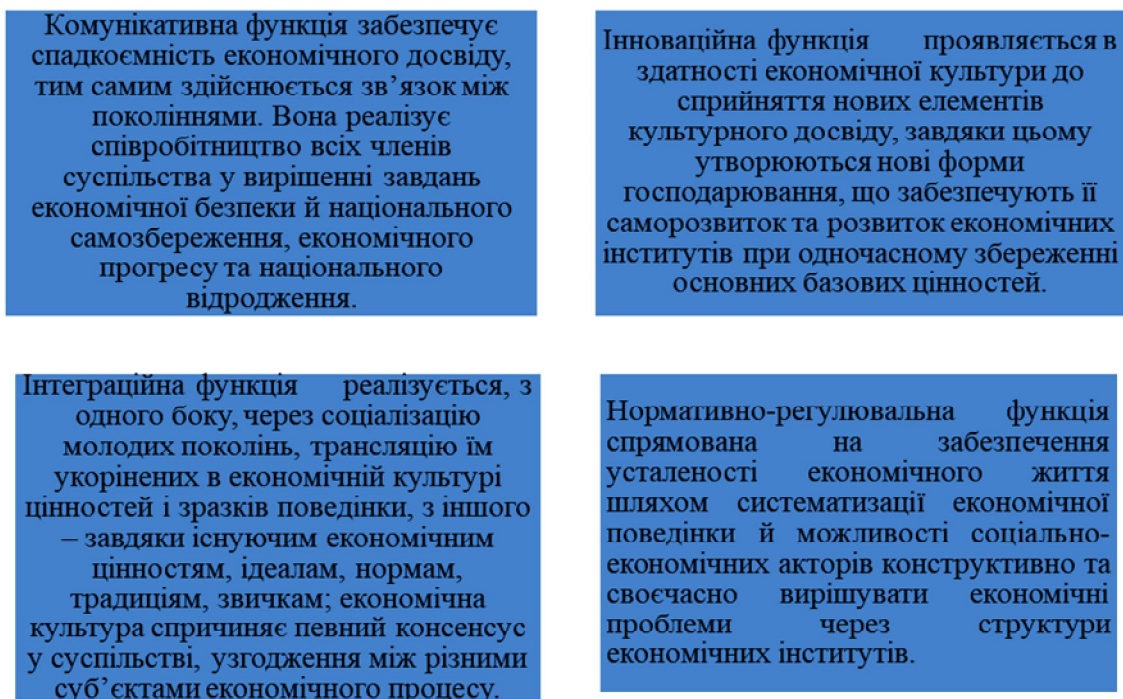

Рис. 2. Функції економічної культури

Необхідно розуміти, що для системного розвитку всіх галузей економіки, а особливо освіти як її родоначальника, економічна культура є пріоритетним напрямом розвитку, адже дає майбутнім фахівцям свободу.

Свобода – це можливість мислити і діяти вільно, самостійно та відповідально. Кожне самостійне рішення в умовах ринку передбачає відповідальність за нього, за результати діяльності згідно із цим рішенням. Свобода економічного вибору – це прояв свободи в економічній сфері, можливість та здатність самостійно приймати рішення про види і засоби економічної діяльності. Економічна свобода слугує фундаментом розвитку ринку і розвитку особистості. В основі економічної свободи економічні відносини. Економічна культура як

форма ціннісного освоєння економічної дійсності передбачає вибір економічної ролі та розроблення моделей економічної поведінки, що здійснюють економічну свободу в конкретній економічній ситуації [5].

Економічна культура фахівця – це система економічних знань, умінь та навичок, що дозволяють реалізовувати економічні права та економічно обґрунтовано виконувати свої професійні обов'язки. А сама необхідність формування економічної культури під час освітнього процесу продиктована економічною політикою держави, спрямованою на мобілізацію зусиль усіх професіоналів щодо розвитку української економіки та підтримки вітчизняного товаровиробника [3].

Задача фахівця в системі реалізації економічної політики держави полягає в тому, щоб передусім приймати правильні рішення у сфері економічних та соціальних відносин на належному професійному рівні на засадах економічної свободи (рис. 3).

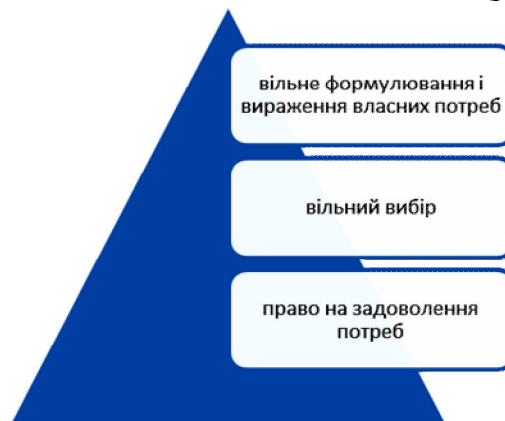

Рис 3. Принципи економічної свободи індивіда

Ці прояви економічної свободи є загальними та усталеними. Вибір кожною окремою особою своєї ролі в цьому процесі залежить в пріоритеті лише від самоідентифікованого вибору, який і є проявом економічної свободи.

Економічна культура є узагальненим економічним досвідом особистості через реальність вибору фахівця, провокування його економічної поведінки, надає змістовності економічній свободі та креативності в умовах ринкових відносин.

Висновки. Отже, розглядаючи економічну культуру як основу соціальної та професійної життєдіяльності майбутнього фахівця, слід враховувати її багатовимірність та ємність. Різновекторність сфери соціальної діяльності особистості в її професійному, соціально-політичному та соціально-культурному напрямках визначають структуру економічної культури як складного багатовимірного системного утворення.

Теоретичний аналіз літературних джерел та наукових праць з питання вивчення явища економічної культури особистості дає можливість стверджувати, що вона становить індивідуальну форму відображення у свідомості людини через призму морально-етичних та психологічних складових стану економічного життя та результатів соціально-економічної взаємодії суспільства та особистості (фахівця).

Економічна культура забезпечує якість конкретних форм діяльності та поведінки, рівень та повноту і цілісність розвитку особистості, акумулюючи знання, вміння та соціокультурні властивості та якості в умовах макро- і мікро- соціально-економічного середовища, паралельно виступаючи проєкцією його стилю та способу життя.

Список використаної літератури

1. Кушнір Н. С. Теоретичний аспект формування професійної культури магістрантів економічного профілю. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* 2018. № 150. С. 85–87.
2. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Н. Ю. Шведова (ред.). Москва: Русский язык, 1990. 921 с.
3. Несімко О. Д. Поняття економічної культури юриста та її структура. *Актуальні проблеми держави і права.* 2006. Вип. 29. С. 257–261.

4. Пархоменко В. В. Соціокультурний підхід до формування економічної культури в системі економічної освіти. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 4. Ч. 1. С. 315–319.

5. Фединець Н. І., Миронов Ю. Б., Гонська М. Р. Соціологія ринку: навчальний посібник. Львів: Видавництво ЛКА, 2011. 226 с.

ECONOMIC CULTURE AS A MULTIDIMENSIONAL PHENOMENON IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT SYSTEM OF A SPECIALIST

Kushnir Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Chief Specialist

Education and Science Department of Kirovohrad Regional State Administration

Introduction. *The article defines the role and importance of economic culture as a multidimensional phenomenon in the professional development system of a specialist. The multifaceted and diverse influence of economic culture is evident at the socio-economic development of society and future specialists in market conditions. The structure of economic culture is studied. The complex structure of economic culture as a systemic formation, the effectiveness of which is the implementation of the individual in the field of social activity, in its professional, socio-political and socio-cultural areas of development is determined.*

Purpose. *Theoretical justify economic culture in the professional training system of future specialists as a multidimensional phenomenon.*

Methods. *During the study, Ukrainian and foreign publications related to the study of the individual economic culture were studied, analyzed and systematized.*

Results. *The economic culture was investigated as a basis of social and professional life of a future specialist, which determines its multidimensionality and capacity. It was found that the diversity of the sphere of social activity of an individual in his professional, socio-political and socio-cultural spheres determines the structure of economic culture as a complex multidimensional systemic development. It is determined that the main components of the economic culture of specialists are economic values, economic standards, economic norms, personifications, habits, routines and economic image.*

Originality. *The originality of the study is to identify the features of economic culture as an individual form of reflection in the human mind through the prism of moral, ethical and psychological components of economic life and the results of socio-economic interaction between society and the individual (specialist).*

Conclusion. *Economic culture ensures the quality of specific forms of activity and behavior, level, completeness and integrity of personal development, building knowledge, skills and socio-cultural properties and qualities in a macro- and micro-socio-economic environment, while designing his style and lifestyle.*

Key words: *culture, economic culture, economic freedom, economic culture of a specialist, economic values, economic standards.*

References

1. Kushnir N. S. (2018). Teoretychnyj aspekt formuvannja profesijnogo kuljturno ekonomichnogo profilju [Theoretical aspect of formation of professional culture of masters of economic profile]. *Visnyk Chernighivskogo nacionaljnogo pedagogichnogo universytetu imeni T.Gh.Shevchenka*, 150, 85–87. [in Ukrainian].
2. Ozhegov S. Y. Slovarj russkogho jazika. [Dictionary of the Russian language]. N. Ju. Shvedova (Red.). Moskva: Russkij jazik. 268. [in Russian].
3. Nesimko O. D. (2006). Ponjattja ekonomichnoji kuljturny jurysta ta jiji struktura [The concept of economic culture of a lawyer and its structure]. *Aktualjni problemy derzhavy i prava*. 29. 257-261. [in Ukrainian].
4. Parkhomenko V. V. (2013). Sociokuljturnyj pidkhd formuvannja ekonomichnoji kuljturny v systemi ekonomichnoji osvity [Sociocultural approach to the formation of economic culture in the system of economic education]. *Naukovi zapysky*. 4. Serija: Problemy metodyky fizyko- matematychnoji i tekhnologichnoji osvity. Chastyna 1. – Kirovohrad: RVV KDPU im.V.Vynnychenka. 315 – 319. [in Ukrainian].
5. Fedynecj N. I., Myronov Ju. B., Ghonsjka M. R. (2011). Sociologhija rynku [Sociology of the market]. *Navchaljnij posibnyk*. Ljviv: Vydavnyctvo LKA, 226. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 25.12.2020 р.